

Grifonul pe Insula Gotland (Suedia)

Abordări și semnificații^{1 2}

Conf. univ. dr. Ileana STĂNCULESCU
Facultatea de Arhitectură
Universitatea „Spiru Haret”, București
stanculescuileana70@gmail.com

Riassunto

Il griffone è uno dei simboli animalieri legati all'antico culto del Sole, dal quale assieme ad altri simboli, la civiltà del cristianesimo primitivo riprende l'immagine del *griffone*. Ha circolato in Europa di lingua latina e greca con molteplici significati simbolici, come: *guardiano del Sole* o *Arcangelo*.

Le versioni del *Fisiologo*, del *Bestiario* e le *Enciclopedie* sono testi da proporre come fonti possibili per far comprendere le immagini animaliere trovatisi sulle mura degli edifici di culto, singolarmente o in relazione alle altre immagini d'insieme.

Ho seguito la presenza del *griffone* in varie rappresentazioni sull'isola di Gotland:

1. le fonti battesimali;
2. i bassorilievi sulle facciate delle chiese di Grötlingbo, Hablingbo e Bro;
3. gli elementi romanici di mobilia (chiesa di Sanda);
4. immagini affrescate sul soffitto a volta (chiesa di Fröjel).

Da segnalare nella chiesa di Gothem (Gotland) che Johann Bartsch il giovane (1646? – 1703) ridipinge nella seconda metà del XVII^{mo} secolo, sui lati dell'uscio delle panche nella chiesa romanica, elementi delle *cosmografie* e dei *bestiari* medioevali! Trà di loro si trova il motivo del *griffone*.

Ho seguito anche la persistenza di questo motivo dell'ambiente svedese, nell'ambito religioso, dal romanico XI^{mo} secolo, fin verso il XVIII^{mo} secolo. Il *griffone* del *Fisiologo* e dai *bestiari* medioevali compare nelle case contadine, sui tessuti appesi ai muri in occasione delle feste cristiane.

Parole chiave: il griffone, Gotland, simbolica animaliera, bestiario, fisiologo.

*

Gripsorul iaste mai mare decât toate păsările câte zboară și lăcuiește în pământul lui Ioan, lângă Marea Ochianului. Deci, când va să răsaie soarele și-ș răvarsă razele sale, iar gripsorul își întinde arepile sale și acopere razele soarelui. Și mai viind și alt gripsor, stă lângă dinsul și strigă amândoi deodată zicând: „Vino, dătătoriule de lumină, și luminează lumea!”

Deci, precum stau acești gripsori, așa stă și arhanghelul Mihail împreună cu prea sfânta de Dumnezeu Născătoare, de mângâie pre iubitoriul de oameni Dumnezeu, pentru pacea creștinilor.

¹ Prezentul articol reprezintă versiunea în limba română, amplificată, a comunicării *The Gryphon on the Island of Gotland. Approaches and Significances*, susținute în cadrul Colocviului internațional ce a avut loc la Colegiul Noua Europă, București, 17-18 oct. 2008.

² Adresăm mulțumirile noastre Prof. univ. dr. Margareta Kempff Österlind, care ne-a acordat tot sprijinul pe parcursul stagiului de documentare la Stockholm (noiembrie 2007, bursa Vitterhetsakademin din Stockholm, Suedia), care ne-au permis aprofundarea studiilor legate de simbolică animalieră scandinavă. Mulțumim totodată Gunillei Rappe, Prof. dr. Evert Lindqvist și lui Torsten Svensson, pentru sprijinul deosebit în descifrarea culturii scandinave de pe insula Gotland.

PILDĂ: pentru aceea și tu, oame, socotește pre cine vei să aibi ajutor la vreme de nevoe: alt nimic fără numai ce vei da săracilor și nevolnicilor, ca să să roage stăpânului Hs. Pentru tine. Că alt ajutor în scârbe nu avem fără numai pre unul Dumnezeu.

Așa ne este prezentată o făptură fantastică cu cioc de vultur, gheare, trup de leu și aripi de pasăre, într-o versiune de *Fiziolog* din sec. XVIII, copiată la Mănăstirea Bistrița, din Valahia, de către un călugăr pe nume Serafim³.

Grifonul, acest simbol animalier al civilizației precreștine, reluat de creștinism, era în Antichitate legat de cultul solar și de arborele vieții, având printre alte semnificații și rolul de a apăra carul lui Apollo.

Pilda grifonului este conservată în manuscrisele medievale românești, iar imaginea acestui animal fantastic ne întâmpină, spre exemplu, de o parte și de alta a portalului în piatră al Bisericii Colțea, clădită în anul 1702 (**fig. 1**).

Pilda citată anterior nu provine din redacția alexandrină a *Fiziologului*, ci din cea denumită *bizantină*, atribuită lui Epifanie din Cipru⁴. În imaginarul oamenilor, imaginea *Grifonului* s-a suprapus nu o dată cu cea a *Fenixului*.

În limba română, *Grifonul* se confundă frecvent cu *vultur cu două capete*. În iconografie, cele două *zburătoare* se aseamănă uneori și cu *fenixul*. Simboluri ale civilizației medievale, trăiesc și în lumea de forme a Evului Mediu târziu din Valahia.

Grifonul, un motiv care a circulat în Europa de limbă latină sau de limbă greacă, avea multiple semnificații simbolice: *păzitor al Soarelui; Arhanghel...*⁵. *Fiziologul* și *Bestiarul* sunt texte care ar putea fi propuse ca posibile surse pentru înțelegerea imaginilor animaliere de pe pereții edificiilor religioase, imagini privite atât din perspectivă singulară, cât și cu decodificări multiple provenite din privirea lor într-o înlănțuire narativă.

Este bine cunoscut faptul că formele timpurii ale reprezentărilor cu *grifoni* păstrează de fapt o tradiție antică târzie⁶. Grifonul care păzea carul lui Apollo devine un simbol cristic și totodată o prezență animalieră considerată *reală*, des întâlnită în arta și cosmografiile medievale⁷.

Reprezentări prezente în cosmografiile medievale timpurii trăiesc în continuare în descrierile geografice renaștentiste, astfel încât, în cronica lui Olaus Magnus⁸ (1490-1557), se vorbește la Cap. 27, despre *grifonul* care ar trăi în *munții Hiperborei*, având aspectul unui uliu în zona capului, cu aripi, coadă și gheare. Imaginea lui este legată de cea a păsării *fenix*⁹.

Imaginea *grifonului* este una dintre punțile de legătură între imaginarul antic și cel creștin. Legenda antică a lui Alexandru cel Mare purtat de grifoni spre cer apare pe edificiile creștine: amintim doar grifonii de pe coloanele ce străjuiesc intrarea de pe fațada de sud a Domului San Marco din Veneția, cât și pe fațada de nord sub forma unui basoreliev etc.¹⁰

³ Cătălina VELCULESCU; V. GURUIANU, *Fiziolog. Bestiar*, București, Ed. Cavallioti, p. 42.

⁴ Pentru *Fiziologul* atribuit lui Epiphanius de Cipru, vezi: *Patrologia Graeca* ed. Migné, vol. XLIII, pp. 516-534; F. SBORDONE, *Physiologus*, Milano, 1936, pp. 147-256.

⁵ *Lexikon des Mittelalters*, vol. IV, München, Zürich, 1989, 1694 ș. u.

⁶ L. CHARBONNEAU-LASSAY, *Le Bestiaire du Christ*, Bruges, Ed. Desclée de Brouwer, 1940, pp. 364-377; Csanad BALINT, *A nagszentmiklosi kincs. Regeszteti tanulmányok*, Budapest, 2004, p. 371 ș. u; M. W. ROBINSON, *Fictious Beasts*, London, 1961, pp. 44-45: *Griffin*.

⁷ F. CABROL, H. LECLERCQ, *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, tom VI, partea II, Paris, 1925; Ch. LANGLOIS, *La Connaissance de la Nature et du Monde Au Moyen Age*, Paris, 1911, p. 360, 172.

⁸ Vezi: http://sv.wikipedia.org/wiki/Olaus_Magnus.

⁹ Ch. LANGLOIS, *op. cit.*, p. 360; Olaus MAGNUS, *Historia om de Nordiska Folken*, Östervåla, Gilunds Förlag, 1976; Olao MAGNO, *Storia dei popoli settentrionali. Usi, costumi, credenze*, Milano, 2001, pp. 300-301.

¹⁰ L. CHARBONNEAU-LASSAY, *op. cit.*, p. 369.

Alături de imaginea vulturului și a leului, grifonul devine un simbol al forței divine¹¹.

În *Călătoriile lui Marco Polo*, spre exemplu, grifonul trăiește în cel puțin două locuri marcante și anume:

- *Andhra Pradesch* (India), într-un ținut foarte bogat în diamante, guvernat de trei doamne. Grifonii apără grottele binecunoscute de ei, pe pereții cărora se află diamante¹².
- în *insula Mogedaxo*, care după unii ar putea fi Madagascar, grifonul trăiește alături de alte animale reale¹³.

Imaginea grifonului apare și într-o altă călătorie celebră – cea a Sf. *Brendan*. Aici grifonul are însă o conotație negativă: călugării sunt apărați în călătoria lor de o pasăre care le aduce struguri și se și luptă cu grifonul¹⁴.

În *Enciclopedia* lui Bartholomeus Anglicus, apar mai multe animale, printre care și grifonul: (...) *au delà est la terre de Scythie, avec les monts Hyperboreens, ou vivent les oiseaux grifons, mais il est prouvé par les sages que la Scythie est en Asie*.¹⁵

Enciclopedia este o sinteză a tuturor informațiilor existente, curprinzând toate animalele din Fiziolog.¹⁶

Ajungând pe insula Gotland, în anul 2005, pentru a cerceta alături de o echipă de cercetători bisericile romanice de acolo, la *Gothem* (**fig. 2**, sec. XIII-XIV), una dintre cele mai impunătoare biserici¹⁷ de pe insulă, am zărit pe ușile care duceau spre rândurile de bănci dintr-o biserică de secol XIII, un *gripsor* sau un *grifon*! Privind ușile de la rândurile de bănci, cu un tip de pictură specific secolului XVII, am observat în continuare *cămila, crocodilul, personificarea Justiției, aflată lângă ușa pe care era pictată salamandra, pardusul, tigru, barza, struțul, basiliscul*, iar pe pereții turnului au fost depozitate uși care reprezentau *monștri* din cosmografiile medievale. (**fig. 3, 4, 5**)

Gotland și întreaga tradiția iconografică prezentă pe pereții bisericilor și pe inventarul de obiecte creștine din patrimoniul acestora, așa cum putem observa astăzi prin mărturiile rămase, preiau în imaginarul creștin un imaginar precreștin.

O posibilă încercare de a înțelege imaginile și înlănțuirea lor ar fi să parcurgem texte medievale care ar putea să ne ajute să înțelegem prezențele iconografice de pe pereții bisericilor¹⁸.

Reluăm legătura *grifonului* în imagistica medievală cu *Viața lui Alexandru*, prin amintirea conferinței ținute de prof. Jan Svanberg, la Biblioteca Regală din Stockholm¹⁹,

¹¹ *Ibidem*, p. 373.

¹² Marie Therese GOUSSET, *Le Livre des Merveilles du monde. Marco Polo*, Paris, 2002, p. 83, f. 82 din ms fr. **2810** din Biblioteca națională a Franței.

¹³ *Ibidem*, p. 89, f. 88 din ms fr. **2810** din Biblioteca națională a Franței.

¹⁴ Hans BIEDERMANN, *St. Brandanus*, Graz, 2003, f. 168^v.

¹⁵ Ch. V. LANGLOIS, *op. cit.*, p. 172.

¹⁶ Reprezentări animaliere în Enciclopedii medievale sunt evidențiate de Heinz Meyer, *Die Enzyklopädie des Bartholomäus Anglicus*, Munchen 2000; Batholomaeus ANGLICUS, *On the properties of things: John Trevisa's translation of Bartholomaeus Anglicus De proprietatibus rerum*, Oxford, 1975, *De griphe*: p. 630.

¹⁷ Vezi: http://sv.wikipedia.org/wiki/Gothems_kyrka.

¹⁸ *Lexikon der christlichen Ikonographie*, F-K, Freiburg, Herder, 1970, *Greif*: pp. 202-203; Malcom SOUTH (ed.), *Mythical and Fabulous Creatures a Source Book and Research Guide*, New York, 1987, *grifon*: pp. 85-101; Hans SCHÖPF, *Fabeltiere*, Graz, Akademische Druck, 1988, pp. 91-105; Angelo de GUBERNATIS, *Mitologia zoologica. Las leyendas animales*, secunda parte: *los animales del aire*, Palma de Mallorca, 2002, cap. II: *el halcon, el aguila, el buitire, el fenix, la harpia, la estrige, el murcielago, el grifo y la sirena*, pp. 17-37; Francesco SEMI, *I bestiari medievali eguivino e marciano, Ateneo veneto*, Venezia, 1987, pp. 30-31.

¹⁹ Conferința Prof. univ. dr. Jan Svanberg, 23. 11. 2007, aula Kungliga Biblioteket, Stockholm.

despre *Le Livre du bon roi Alexander*, din patrimoniul Bibliotecii Regale din Stockholm. Profesorul Svanberg atrăgea atenția asupra făpturii la granița dintre vultur și leu, care orna manuscrisele cu Alexandru cel Mare într-un punct cheie al narației – înălțarea la ceruri a lui Alexandru.

Grifonii ar fi aici, de fapt, făpturi fantastice care îl ajută pe Alexandru să ajungă la cunoașterea soarelui, traseu de altfel imposibil unui muritor. Evocând diverse paralele iconografice, Prof. Svanberg amintea basoreliefurile în piatră din Catedrala din Otranto (Otranto, 1163-1165), Mistra (Periblestos, 1300), Vladimir (catedrala Demetrius), San Marco din Veneția (fațada de nord, cu reprezentări ale grifonilor).

Grifonul este o reprezentare obișnuită în Evul Mediu scandinav²⁰.

Care ar fi posibilele contexte în care apare grifonul reprezentat în repertoriul iconografic al reperelor medievale de pe insula Gotland?

1. Pe cupele de botez²¹:

ex.: Cupa de la biserica **Öja**, din a doua jumătate a sec. XII (**fig. 6, 7**), din atelierul numit *Byzantios*.

2. Pe pereții bisericilor, prin plăcile de basorelief aparținând unor biserici anterioare, încastrate în zid.

ex. pe fațadele bisericilor din **Grötlingbo**, **Hablingbo** și **Bro**. Desigur că decodificarea imaginilor încastrate în zidul unei biserici ulterioare, prin pierderea sintaxei originare, ar trebui să ne îndemne la precauții în a încerca soluții definitive, așa după cum sugerează și Lennart Karlsson, citat de Evert Lindkvist²².

La **Hablingbo** pe fațada sudică apare, printre diversele basoreliefuri cu animale, și un grifon cu aripile larg deschise. La **Vamlingbo** este încastrată tot pe fațada sudică o reprezentare a *grifonului*, în legătură cu reprezentarea mielului apocalipsei. Plăcile în basorelief sunt presupuse a fi fost încastrate în zid într-o perioadă incertă și cercetătorii de pe Gotland susțin că ar fi provenit dintr-o față a unui sarcofag (**fig. 8**).

3. Reluări târzii ale unor simboluri medievale, în iconografia elementelor de mobilier ale bisericilor romanice:

ex: *grifonul*, care este reprezentat pe laterala stranei din biserica **Sanda** (**fig. 9**) din Gotland, semnată Lafrans Botvidarson²³. Îl observăm și în altarul din biserica din **Garde**, unde apare în relație cu alte elemente figurative care nu și-au găsit în literatura de specialitate o decodificare unanim acceptată (**fig. 10, 10a**).

4. Reprezentări în frescă, (precum bolta bisericii **Fröjel**²⁴, unde *grifonul*, *leul*, *cerbul* apar înălțuite în vrejuri vegetale care decorează bolta navei. Interesant este că reprezentările animaliere menționate anterior apar pe bolta spre est, în dreptul altarului (**fig. 11, 11a**).

²⁰ *Kulturhistorisk lexikon för nordiskt medeltid*, Allhmes Förlag, Malmö, 1956 vol. I-XIX, 1976, vol. XX, pp. 470-476.

²¹ Mulțumim lui Mattias Asplund și Annei Elneborg, precum și personalului arhivei Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) din Stockholm, pentru disponibilitatea în a consulta repertoriul iconografic al edificiilor medievale din Suedia (http://www.raa.se/cms/extern/informationstorg/arkiv_och_bild.html); vezi și proiectul de digitalizare al imaginilor alcătuit de Prof. Lennart Karlsson: www.historiska.se/medeltidbild.

²² Evert LINDKVIST, ... *Af jorden allehanda djur...*, din *Hyllingsskrift till Lennart Karlsson från elever och yngre forskare*, Visby, 1998, p. 110-111. Vezi: <http://independent.academia.edu/EvertLindkvist>.

²³ Bengt G. SÖDERBERG, *Svenska kyrkomålningar*, Stockholm, 1951, fig. 41, pp. 51-52.

²⁴ Vezi: http://www.webbgallerigotland.se/Frojel_kyrka.html

După cum se știe, în simbolică medievală, una și aceeași vietate are conotații negative și pozitive. La intrarea în biserică, ar fi normală decodificarea *in bonam partem* și asta ar avea mai multe posibilități (Iisus Hristos – ca la Isidor de Sevilia –, Maica Domnului, Arhanghelul Mihail...)

Revenind la reprezentarea *grifonului* din biserica din **Gothem** de pe insula Gotland, pe una dintre ușile băncilor, printre alte reprezentări animaliere enumerate anterior, ni se pare că aceste imagini, alături de reprezentările de monștri transferate pe pereții turnului, par astăzi a fi adevărate ghicitori.

Cercetând bibliografia de specialitate, am aflat că pictura porților de lemn este semnată de Johan Bartsch cel tânăr, un nume frecvent în ornarea diverselor elemente din bisericile de pe Gotland în sec. XVII²⁵.

Nu se știe când vine Johan Bartsch tatăl (1645? – 1666) pe Gotland și nici când deschide un atelier de pictură, dar este sigur că pe la 1650 este atestat în actele vamale pentru import de culori și ulei de in, astfel încât în anul 1651, se cunoaște din documente, că Johan cel Bătrân decorează o casă din Visby – Vechea reședință, unde pe tavan erau reprezentate *virtuți* în grissai, fiecare cu atributele sale, fie și animaliere. O temă foarte frecventă este *vânătoarea*.

*Un moment important în istoria insulei Gotland a fost reunirea sa teritorială cu Suedia, prin pacea de la Brömsebro din anul 1645. Insula aparținuse Danemarcei aproape trei sute de ani, cu fragmentare întreruperi. Revenirea la Suedia a adus, cu siguranță, numeroase schimbări în diverse domenii. Din perspectiva picturii murale, anumiți artiști și-au continuat activitatea ca înainte, dar în cel mai scurt timp au apărut și idei inovatoare din partea unor artiști veniți din străinătate, precum pictorul german Johan Bartsch.*²⁶

Prin prezența comercianților germani în Visby, s-a dezvoltat comerțul dar, prin reflex, și arta: prin comenzile de decorare atât laice, cât și religioase.

Pe tavanul saloanelor Vechii reședințe din Visby, Johan cel Bătrân pictează figuri în oval sau medalion, reprezentând alegorii ale virtuților, precum: *Caritas, Spes, Fides, Justicia* etc, dar și reprezentări animaliere precum: *vulpe fugind, iepure printre vrejuri, câine alergând o căprioară, lebădă* etc.

Pentru aceste reprezentări ale virtuților se presupune că ar fi constituit drept model cărțile de joc italiene (sec. XIV), dar ar trebui să luăm în considerare și cărți de tip *Emblemata*²⁷ sau chiar Bestiariile mult mai vechi cu miniaturi, atât de frecvente în Anglia.

Tot Bartsch cel Bătrân va decora, în 1661, și Casa Burmeister (construită între 1652-1653) deținută de un comerciant bogat venit din Lübeck, pe nume Hans Burmeister.

Pe tavanul sălii de la etaj apar tot reprezentări ale virtuților.

După comenzi de pictură laică, Johan Bartsch și ulterior fiul său, vor picta și în ambient religios: uși de bănci în biserici, altare, epitafe etc.

Este foarte interesant că simbolul floral, cultivat în decorarea plafoanelor caselor menționate anterior, va figura și în mâinile personajelor din epitafe: ex. florile din mâinile copiilor preotului Erik Petrejus din epitaful bisericii Gothem, pictat în anul 1652, actualmente expus la Fornsalen din Visby.

²⁵ Gunnar SVAHNSTRÖM; Karin SVAHNSTRÖM, *Måleri pa Gotland 1530-1830*, Visby, 1989, s. 67, 87, 96, 107 ff, 122, 127 ff, 131, 148, 216.

²⁶ Ibidem, s. 67.

²⁷ Nils NORDQVIST, *Ord som bilder. Bilder som ord, enligt Emblematum liber av Andrea Alciati*, Stockholm, 1963.

Tot o floare cu valoare simbolică ține în mână și soția lui Erik Petrejus, pictată în anul 1659, într-un epitaf similar.

Dacă tatăl folosea sporadic simbolul floral, Johan Bartsch cel Tânăr îl ridică la nivel de regulă. El pictează uneori trandafiri, lalele și alte flori, pe panourile de lemn ale amvonului, acolo unde în mod obișnuit erau reprezentați evangheliștii. Bibliografia de specialitate trimite către florilegii și alte reprezentări florale din cărțile vremii.

Este sigur că reprezentările animaliere pictate de Bartsch pe ușile de bănci din Gothem derivau oricum din imagini mult mai vechi.

Imagini ale grifonului întâlnim în arta suedeză din perioade mult mai vechi, cum ar fi, de exemplu, reprezentările culturii vikinge.

Ne întrebăm ce decodificări ar putea avea ele? Ar însemna grifonul păzitorul luminii? Ar putea fi decodificat drept Arhanghelul Mihail sau Maica Domnului, așa ca în redacția bizantină a Fiziologului?

Johan Bartsch cel Tânăr (1646?-1703), preia atelierul tatălui său, după moartea acestuia, intervenită în anul 1666 (din câte se pare), și continuă tradiția, prin diverse intervenții în ambient religios.

- Pictează în anul **1673** panourile părții din față a unei strane, reprezentări ale *Fecioarelor înțelepte*, în perfectă concordanță cu reprezentarea *Judecății din urmă*, contaminată cu elemente ale *Apocalipsei*, care este pictată pe panoul spătar al stranei din sec. XII. Punerea în relație a celor două mari teme dovedește o rafinată cunoaștere a tradiției reprezentării lor și a valorii simbolice ce se atribuia acestei relaționări.
- Pictează ușile rândurilor de bănci din biserică în anul **1680**, în *grissai*. Din punct de vedere tehnic, ne punem întrebarea dacă aceste reprezentări animaliere au fost făcute în *grissai* pentru ca ulterior să fie pictate, sau dacă au fost concepute pentru a rămâne așa, în game de două tonuri. Reprezentările ar putea fi incluse în mai multe categorii iconografice și anume: *personaje din Vechiul Testament*, *Animale* și *Monștri*. Se spune că majoritatea reprezentărilor ar fi animale fantastice. Svanberg susține că sursa ar fi Sebastian Münster, sec. XVII²⁸.
- În anul **1689**, în anexa bisericii din **Gothem, Norrlanda**, decorează și alte porțițe de bănci cu reprezentări ale virtuților: *Fides*, *Charitas* etc., alături de reprezentări similare cu **Gothem**, ale *Fecioarelor*, pe fațada stranelor²⁹.

Reluăm pentru clarificare înșiruirea imaginilor de la **Gothem**: *cămila*, *crocodilul*, *grifonul*, *vulturul*, *salamandra*, *pardosul*, *tigrul*, *barza*, *basiliscul*, alături de reprezentarea *Justiției*.

În plus, la **Gothem**, alături de reprezentări animaliere, apăreau pe ușile menționate și figuri de monștri. Acestea provin din cosmografia medievală, dar ar putea proveni și din manuscrise similare cu cele ale *Fiziologului islandez*³⁰, *Fiziolog* renumit pentru faptul că alătură fragmente de texte copiate despre monștri, cu fragmente referitoare la alte animale cu valoare simbolică.

²⁸ Gunnar SVAHNSTRÖM; Karin SVAHNSTRÖM, *op. cit.*, pp. 114-118.

²⁹ *Ibidem*, pp. 119-120.

³⁰ Cătălina VELCULESCU, *Fiziolog. Bestiar*, ed. cit., p. 8, nota 36; H. HERMANSSON (ed.), *The Icelandic Physiologus, Islandica* 27, 1938.

Este foarte interesant că cele două teme: monștri și animale, sunt foarte legate din punct de vedere al simbolicii medievale³¹.

În privința bisericii din Gothem, fiind vorba despre o intrare într-un spațiu sacru, am bănuî că nu se poate vorbi despre o valoare pur decorativă a imaginilor, mai ales că artistul J. Bartsch cel Tânăr este renumit pentru exaltarea simbolicii florale, spre exemplu, în cazul altor biserici.

Este de asemenea clar că imaginile pictate de el în sec. XVII erau menite a dialoga cu imaginile medievale anterioare.

De exemplu, așa cum am spus, *Pilda fecioarelor* pictată de Bartsch, cu mult mai vechea *Judecată din urmă*, din strană. Această completare cu *Pilda Fecioarelor* denotă clar că pictorul era la curent cu simbolica medievală. E greu de presupus că el ar fi cunoscut doar o anumită temă... (fig. 12).

La aceasta se adaugă posibila relație a *personajelor din Vechiul Testament* cu *animalele* pictate în fața lor (pe rândurile de bănci).

Este foarte interesant că simbolica animalieră trăiește în spațiul scandinav până foarte târziu, la jumătatea sec. XVIII, chiar în ambient popular - când pe anumite pânze pictate și expuse de sărbători, pe pereții caselor țărănești, celebrele *bonader*, vedem animale din *Fiziolog* (*leu, struț, basilisc* etc.), imaginile fiind însoțite de scurte decodificări. În cazul acestora, de multe ori, relația dintre text și imagine este directă (apare și decodificarea).

De exemplu: *leul se luptă cu inorogul* pe pânza expusă pe peretele din *Kyrkhultstugan* din Skansen³². (fig 13, 14)

Panourile cu flori, animale și monștri, din bisericile din Gotland, derivă, așa ca în întreaga Europă, nu doar din cunoașterea unor caiete cu modele, ci și din cunoașterea unor manuscrise medievale.

Presupun că variante manuscrise ale *Fiziologului* ar fi circulat și pe teritoriul Suediei. Una dintre formele a căror prezență este atestată este *Theobaldi Physiologus*, elaborat în versuri pe la 1100 (Pentru versiunile acestui tip de *Fiziolog* din patrimoniul Bibliotecii din Uppsala, precum și alte manuscrise³³).

Mai intră în discuție și o posibilă cunoaștere fie a cosmografiei lui Sebastian Münster, fie a unuia dintre cele 300 de izvoare ale lui Sebastian Münster. Dar Münster ne vorbește despre monștri și animale doar ca realități legate de anumite spații geografice.

Cunoașterea imaginilor cu grifoni păstrate în Suedia și a contextelor în care ele apar – ne determină să formulăm o serie de întrebări, al căror răspuns îl putem aștepta numai după o lărgire aprofundată a cercetării:

1. *Ce versiune din Fiziolog ajunge în Suedia și cum?*
2. *Ce animale cuprindea acel presupus Fiziolog „suedez” ?*
3. *Ce implicații ar avea simbolica animalieră asupra predicilor și a literaturii didactice?*

³¹ Joachim M. PLOTZEK, *Mirabilia Mundi*, în *Ornamenta ecclesiae*, (ed.) Anton Legner, vol. I, Köln, 1985, pp. 107-116.

³² Mulțumim muzeografului Erik Sjöqvist pentru disponibilitatea de a ne fi arătat casele din muzeu care conțin iconografie cu reprezentări animaliere.

³³ Vezi: P. T. EDEN, *Theobaldi Physiologus*, Brill, Leiden și Köln, 1972, p. 81 (lista cu manuscrisele de la Uppsala: C 181, C 218, C 226, C 237; Nikolaus HENKEL, *Studien zum Physiologus im Mittelalter*, Niemeyer, 1976, pp. 36-39 pentru *Theobaldi Physiologus*). Această prelucrare preia 13 animale din *Etimologiile* lui Isidor de Sevilla (Richard DE FOURNIVAL, *Bestiarul iubirii*, ed. de Anca Crivăț, Iași, Ed. Polirom, 2006, pp. 162-163).

Este binecunoscut exemplul culegerii de povestiri despre animale, cu un conținut moralizator, alcătuite de un anume Nicolaus Pergamenus, din Bergamo, pe la 1300, iar după alții de doctorul Magninus, sau Mayno de Mayneri, mort în anul 1370. Versiunea editată la Stockholm conține 122 dialoguri, însoțite de xilogravuri. Precizăm că în cele 122 dialoguri nu apare *grifonul*. (Skapelsens sedenlärande samtal, 1483, Uppsala, 1983; Isak Collijn, *Sveriges Bibliografi intill år 1600*, vol. I (1478-1487), Uppsala, 1934, pp. 16-24; Roger Andersson, *Postillor och predikan*, Stockholm, 1993).

4. *Pe lângă manuscrise cu Fiziolog nu au circulat cumva și Bestiarii, atât de răspândite pe teritoriul Angliei?*
5. *La baza imaginilor amintite anterior stau diverse texte cunoscute local sau stă cultura unor meșteri veniți din alte țări ?*
6. *Aveau aceste imagini o valoare simbolică sau doar una decorativă?*
7. *Valoarea simbolică a rămas vie și după jumătatea sec. XVI? (Înclinăm să credem că da).*

Bibliografie

- *** *Lexikon der christlichen Ikonographie*, F-K, Herder, Freiburg, 1970, *Greif*: pp. 202-203;
- *** *Lexikon des Mittelalters*, vol. IV, München, Zürich, 1989, 1694;
- ANGLICUS, Bartholomaeus, *On the properties of things: John Trevisa's translation of Bartholomaeus Anglicus De proprietatibus rerum*, Oxford, 1975;
- BALINT, Csanad, *A nagszentmiklosi kincs. Regeszeti tanulmányok*, Budapest, 2004;
- BIEDERMANN, Hans, *St. Brandanus. Der prische Odysseus*, Graz, 2003;
- CABROL, LECLERCQ H., *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, tom VI, partea II, Paris, 1925;
- CHARBONNEAU-LASSAY, L., *Le Bestiaire du Christ*, Bruges, Ed. Desclée de Brouwer, 1940;
- EDEN, T., *Theobaldi Physiologus*, Brill, Leiden și Köln, 1972;
- GOUSSET, Marie Therese, *Le Livre des Merveilles du monde. Marco Polo*, Paris, 2002;
- GUBERNATIS, Angelo de, *Mitologia zoologica. Las leyendas animales, segunda parte: los animales del aire*, Palma de Mallorca, 2002, cap. II: *el halcon, el aguila, el buitre, el fenix, la harpia, la estrige, el murcielago, el grifo y la sirena*;
- HENKEL, Nikolaus, *Studien zum Physiologus im Mittelalter*, Niemeyer, 1976;
- HERMANSSON, H. (ed.), *The Icelandic Physiologus, Islandica 27*, 1938;
- LANGLOIS, Ch. V., *La Connaissance de la Nature et du Monde au Moyen Age*, Paris, 1911;
- LINDKVIST, Evert, ... *Af jorden allehanda djur...*, din Hyllingskrift till Lennart Karlsson från elever och yngre forskare, Visby, 1998;
- PLOTZEK, M., *Mirabilia Mundi, în Ornamenta ecclesiae*, ed. Anton Legner, vol.I, Köln, 1985;
- MAGNO, Olao, *Storia dei popoli settentrionali. Usi, costumi, credenze*, Milano, 2001;
- MAGNUS, Olaus, *Historia om de Nordiska Folken*, Gilunds Förlag, Östervåla, 1976; NORDQVIST, Nils, *Ord som bilder. Bilder som ord, enligt Emblematum liber av Andrea Alciati*, Stockholm, 1963;
- SBORDONE, F., *Physiologus*, Milano, 1936;
- SCHÖPF, Hans, *Fabeltiere*, Graz, Akademische Druck, 1988;
- SEMI, Francesco, *I bestiari medievali eguivino e marciano, Ateneo veneto*, Venezia, 1987;
- SÖDERBERG, Bengt G., *Svenska kyrkomålningar*, Stockholm, 1951;
- SOUTH, Malcom (ed.), *Mythical and Fabulous Creatures a Source Book and Research Guide*, New York, 1987, *grifon*: pp. 85-101;
- SVAHNSTRÖM, Gunnar; SVAHNSTRÖM Karin, *Måleri på Gotland 1530-1830*, Visby, 1989;
- VELCULESCU, Cătălina; GURUIANU, V., *Fiziolog. Bestiar*, București, Ed. Cavallioti, 2001.

Fig. 1. Biserica Colțea (1702, București).
Foto: Ileana Stănculescu, 2005.

Fig. 2. Gothem (1100, Gotland).
Foto: Ileana Stănculescu, 2005.

Fig. 3. Gothem, băncile din interior,
grifon și acvilă

Fig. 5. Gothem, băncile din interior, *monștrii*
(plasați în turnul bisericii, vest)

Fig. 4. Gothem, băncile din interior,
struț și basilisc

Fig. 6. Öja (cca 1100, Gotland),
Gotlands Fornsal, Visby,
Gotland.

Foto: <http://medeltidbild.historiska.se>.

Fig. 7. Öja, detaliu cu grifon (cca 1100, Gotland),
Gotlands Fornsal, Visby, Gotland.

Foto: <http://medeltidbild.historiska.se>.

Fig. 8. Vamlingbo (1100,
Gotland), fațada sudică.

Foto: Ileana Stănculescu, 2005.

Fig. 9. Sanda (1200), laterala
stranei din altarul
principal.

Fig. 10. Garde (1200), dulapul din altar, perete nord.

Foto: Ileana Stănculescu, 2005

Fig. 10 a. Garde (1200), dulapul din altar, perete nord, detaliu pictură interioară cu datare incertă.

Fig. 11 Fröjel (1100), bolta navei centrale. *Foto: Ileana Stănculescu, 2005.*

Fig. 11 a Fröjel (1100), detaliu bolta navei centrale. *Foto: Ileana Stănculescu, 2005.*

Fig. 12 Gothem (1100 - sec. XVII), banca din preajma altarului. *Foto: Ileana Stănculescu, 2005.*

Fig. 13. Kyrkhultstugan (sec. XVIII, Parcul Skansen, Stockholm) *Foto: Ileana Stănculescu, 2007.*

Fig. 14. Kyrkhultstugan (sec. XVIII, Parcul Skansen, Stockholm),
detaliu pânză, inorog în luptă cu leul.
Foto: Ileana Stănculescu, 2007.

